

VIRTUELL REGIONFÖRSTORING

Exemplet Lappland

Denna rapport utgör redovisning av en av fyra fallstudier inom regeringsuppdraget Samverkan kring sektorsövergripande regionförstoring för ökad tillväxt och sysselsättning. Rapporten har utarbetats av en arbetsgrupp omfattande följande personer:

Dimitrios Tsatsas	SIKA
Eivor Westerblom	PTS
Hans Ahrens	Nutek
Jan Gunnarson	Boverket
Kerstin Lindblad	Glesbygdsverket
Patrik Sällström	Länsstyrelsen i Västerbottens län

Glesbygdsverket genom Kerstin Lindblad har varit ordförande i arbetet med fallstudien.

Rapporten är en ren tjänstemannaprodukt. De förslag och synpunkter som presenteras i rapporten är helt utan politisk förankring och ska inte heller ses som något officiellt eller slutligt ställningstagande från myndigheterna i projektet. Det är dock bra om idéer, resultat och preliminära slutsatser tas tillvara och gärna arbetas vidare med.

Rapporten finns upptryckt som en arbetsrapport i Glesbygdsverkets serie med rubriken Virtuellt regionförstoring – exemplet Lappland.

www.glesbygdsverket.se

INNEHÅLL

SAMMANFATTNING	5
1 SLUTSATSER	6
1.1 Resurser och kompetenser för samverkan	6
1.1.1 PTS	6
1.1.2 Nutek	6
1.1.3 Boverket	7
1.1.4 Länsstyrelsen Västerbotten	7
1.1.5 Glesbygdsverket	7
1.1.6 SIKA	7
1.2 Hinder och möjligheter med samverkan	7
1.2.1 Statlig styrning av samverkan och samplanering genom regleringsbrev	7
1.2.2 Bredband	7
1.2.3 Mobiltelefoni	8
1.2.4 Flyg	8
1.2.5 Samhällsservice	8
1.2.6 Kompetensutveckling genom Lärcentra	9
1.2.7 Teknikutveckling	9
1.2.8 Företagshotell	9
1.2.9 Tjänsteexport i glesbygd	9
1.3 Planeringsförslag för myndighetsgemensamma insatser	9
1.4 Förslag på indikatorer för (virtuella) regionförstoringseffekter	9
2 UPPDRAGET/FALLSTUDIEN	10
2.1 Uppdraget från näringsdepartementet	10
2.2 Kraftigt ökade incitament för virtuell regionförstoring i lappland	10
3 REGIONFÖRSTORING/ REGIONINTEGRERING/ REGIONAL PLANERING	11
3.1 Kort om regionförstoring och regionintegrering	11
3.2 Regional planering	11
3.2.1 Virtuell regionförstoring	11
4 NATIONELLA, REGIONALA OCH KOMMUNALA STRATEGIER	13
4.1 En nationell strategi för regional konkurrenskraft	13
4.1.1 Glest befolkade områden i norra Sverige	13
4.2 Strategisk inriktning i regionala program av betydelse för Lapplandsregionen	14
4.3 Kommunal planering	14
5 LAPPLANDSREGIONEN OCH DESS FÖRUTSÄTTNINGAR	16
5.1 Geografi och klimat	16
5.2 Befolkning	16
5.3 Arbetskraft och kompetensförsörjning	16
5.3.1 Kompetent arbetskraft	16
5.3.2 Sysselsättning och arbetspendling	17
5.3.3 Utbildning och kompetensutveckling	17
5.3.4 Akademi norr och Lapplands kommunalförbund	17
5.4 Ekonomi/näringsliv	18

5.5 Informationsteknologi	19
5.5.1 Tillgänglighet till IT-infrastruktur	19
5.5.2 Mobiltelefon täckning	19
5.5.3 Centre for Sustainable Communications – ny teknik och utvecklingsarbete av betydelse för ”virtuell” regionförstoring	20
5.5.4 Teknik och teknikmognad	20
5.6 infrastruktur, transporter och kommunikationer	20
5.6.1 Vägar	21
5.6.2 Järnvägar	21
5.6.3 Effektbedömningar investeringar på väg och järnväg mm	21
5.6.4 Kollektivtrafik	22
5.6.5 Flyg	22
5.7 Samhällsservice	23
5.7.1 Mot en modern och sammanhållen förvaltning	23
5.7.2 Samhällsservice på ett ställe	23
5.7.3 Förvaltningssamverkan i glesbygd	24
5.7.4 Kommunal verksamhet	24
6 SAMVERKAN KRING VIRTUELL REGIONFÖRSTORING I LAPPLAND	26
6.1 Samverkan mellan statliga myndigheter	26
6.2 Samverkan mellan nationella, regionala och lokala aktörer	26
6.2.1 IT Västerbotten – ett exempel	26
6.2.2 Uppföljning av regionala tillväxtprogram	27
6.3 Exempel ur verkligheten	27
6.3.1 God fysisk och virtuell tillgänglighet är en förutsättning till fungerande basfunktioner och möjlighet till distansarbete i glesa regioner	27
6.3.2 Infrastrukturinsatser och utvecklingsprojekt som sammanhängande delar i en strategisk utvecklingskedja i glesa gränsområden i norr	27

SAMMANFATTNING

Det geografiska läget och de långa avstånden i Lappland ställer extra höga krav på infrastruktur och transportlösningar. Regionen har nackdelar i form av tid och kostnader för transporter av personer, varor och gods samt information. Ytterligare investeringar i vägar, järnvägar och i kollektivtrafik ger endast marginella tillskott till en hållbar regionförstoring för tillväxt och sysselsättning.

Kan ökat distansarbete och företagshotell främja den virtuella regionförstoringen? I rapporten kommer vi fram till att distansarbete, och då i en vidare definition som förutom distansarbete enligt vedertagen definition även omfattar utlokaliserad tjänsteverksamhet, kan tillsammans med övriga nödvändiga samhällsinsatser öka förutsättningarna för regionförstoring.

De samhällsinsatser som vi i rapporten pekar på som nödvändigt bidrag för att även Lapplands invånare och näringsliv ska kunna regionförstora är ytterligare utbyggnad av högkvalitativt bredband, bättre mobiltelefon täckning, tillförlitliga flygförbindelser, utbyggd kollektivtrafik, samordnad samhällsservice inom rimligt avstånd, möjligheter till kompetensutveckling och mötesplatser.

För att uppnå en regionförstoring är det dock viktigt att se till helheten och samspelet mellan olika insatser, aktörer och sektorer som kompletterar varandra.

1 SLUTSATSER

Vi anser att vi i vårt arbete med fallstudien tydligt har kunnat se att det är angeläget att främja virtuell regionförstoring, inte minst i glest bebodda områden med få invånare och långa avstånd mellan de befolkningskoncentrationer som finns.

I vissa fall kan regionförstoring med användande av IT-hjälpmiddel direkt ersätta resor och därmed som ett mervärde direkt bidra till en miljömässigt hållbar utveckling. Ny teknik för distanskontakter gör att detta redan tillämpas i viss utsträckning.

Arbetet i fallstudien har bedrivits i en positiv anda, och de medverkande myndighetsrepresentanterna har fått många nya tankar och insikter trots den relativt korta tid som har stått till gruppens förfogande. Konstellationen av myndigheter i fallstudien har fungerat bra. Gruppen ser det som viktigt att även fortsättningsvis stötta varandra och utbyta information.

Gruppens arbete med fallstudien har visat på lämpligheten i att arbeta med myndighetsgrupperingar för samverkan och samplanering. Vi vill här knyta an till det som i den nationella strategin skrivs om tematiska grupperingar.

På den regionala nivån fungerar samverkan genom partnerskap bra, bl.a. tack vare olika gemensamma projekt. Det finns idag inget motsvarande på den nationella nivån. Tematiska grupperingar bör kunna skapa fungerande samverkan och samplanering på den nationella nivån.

Gruppen anser även att den fungerande samverkan mellan kommuner som sker i Lappland för att bibehålla och utveckla olika samhällsfunktioner är en styrka även i samverkan med statliga myndigheter och olika organisationer.

Det är framför allt de personliga kontakterna mellan människor inom de olika myndigheterna som skapar grogrunden för samverkan och samplanering, och inte myndigheterna som organisation.

1.1 RESURSER OCH KOMPETENSER FÖR SAMVERKAN

De samverkande myndigheterna har lämnat omfattande material avseende de resurser och kompetenser som kan sättas in i samverkan kring regionförstoring. Nedan görs en översiktlig genomgång av dessa.

1.1.1 PTS (Post- och telestyrelsen)

Kompetens inom områdena: samhällsekonomisk analys, bitström, fast bredband, förutsättningar för innehållstjänster, rikstäckande kassaservice och postutdelning på landsbygd samt postens servicenät.

1.1.2 Nutek (Verket för näringslivsutveckling)

Minst tre analytiker som har gedigen erfarenhet av regionförstoringsanalyser samt minst tre handläggare som har arbetat med regionförstoringsfrågor i samband med regionalt planeringsarbete. Regionala tillväxtavtal och program, regionala utvecklingsprogram, lokal näringslivsutveckling, infrastrukturfrågor, samordningsuppdrag samt arbete med regional dialog är andra områden där Nutek har erfarenhet av.

1.1.3 Boverket

Myndigheten har kompetens ifråga om samhällsplanering och bebyggelseutveckling, kvalitet i byggande och förvaltning, bostadsförsörjningsfrågor, frågor rörande miljöpolitik och lång erfarenhet av samverkansarbete både nationellt och internationellt.

1.1.4 Länsstyrelsen Västerbotten

Bland länsstyrelsen uppdrag ingår samordning av de statliga myndigheternas insatser i det regionala utvecklingsarbetet, medverkan i strategiska samverkansprocesser och projekt, framtagande av planeringsunderlag, genomförande av regionala analyser, regionalisering av nationella mål och strategier och uppföljning av statliga insatser på regional nivå.

1.1.5 Glesbygdsverket

Är bland annat ledande ifråga om modeller och tillgänglighetsstudier med tillhörande kompetenser, främst i gles- och landsbygdsområden. För övrigt har myndigheten kompetens inom områdena arbetsmarknad och företagande, service, infrastruktur, kommunikationer och regionförstoring samt demografi.

1.1.6 SIKA (Statens institut för kommunikationsanalys)

Statistikansvarig myndighet för Sveriges officiella statistik inom transport- och kommunikationsområdet. Genomför egna resvaneundersökningar. Ägnar sig åt analyser av transportsektorn t.ex. infrastrukturinvesteringars effekter på pendling, trafikens miljöeffekter samt infrastruktur och regionalutveckling. Har lång erfarenhet av inriktningsplanering och samordningsuppdrag.

1.2 HINDER OCH MÖJLIGHETER MED SAMVERKAN

1.2.1 Statlig styrning av samverkan och samplanering genom regleringsbrev

Regleringsbrevens roll som styrinstrument måste uppgraderas och förtydligas och regleringsbreven måste vara samstämmiga. I regleringsbreven till de statliga myndigheterna bör regeringen formulera tydliga krav på samverkan och samplanering mellan myndigheter i **konkreta uppdrag**. Detta sker inte på ett samordnat sätt i dag, t.ex. kan samverkansuppdrag saknas i vissa av de myndigheters regleringsbrev som ska samverka eller finnas med i allmänna ordalag.

Regleringsbreven måste utformas så att de för den enskilda myndigheten upplevs som relevanta och med utgångspunkt i den egna verksamheten.

1.2.2 Bredband

Bredbandsutbyggnaden i Lappland har lyckats bra och det har grävts ner fiber på långa sträckor. En framgångsfaktor har varit att både Västerbottens och Norrbottens län har samlat de regionala och kommunala intressenterna i en samordnande enhet inom respektive län. En annan framgångsfaktor är att man i många byar själva har grävt för fiber. Samspelet mellan den lokala, den kommunala och den regionala nivån är viktig.

Det är dock sämre i glesbygderna. Trots att bredbandsutbyggnaden har kommit långt finns det fortfarande små orter som inte har bredband, och det finns risk att glesbygden inte heller kommer att få bredband i framtiden. Stödperioden för den statliga bredbandsatsningen har förlängts t.o.m 2007, men inga nya pengar har avsatts. Många kommuner har förbrukat sina bredbandspengar och har svårt att bygga vidare. Flera kommuner i Lappland anser att det måste till ytterligare statliga stödpengar för att bredband ska kunna byggas ut även till ensligt belägna platser och små orter. Avsaknaden av bredbandsinfrastruktur anses hindra utflyttning av verksamheter från storstadsregionerna.

De två länen och kommunerna i Lappland efterlyser en statlig myndighet som har överblick över IT-området och som är sammanhållande från statens sida. Denna roll innehas i dagsläget av kommunerna och länen.

PTS kommer inom kort att tilldela ytterligare frekvenser för utbyggnad av bredband med radioteknik. Inför detta har PTS uppmärksammat att det finns en risk att de bolag som tilldelas frekvenserna inte är intresserade av att bygga bredbandstäckning där de kommersiella förutsättningarna saknas. För att minska risken för att detta sker vid den kommande tilldelningen kommer PTS att tilldela frekvensutrymmet baserat på tillstånd med lokal omfattning.

Ett problem som dykt upp som en följd av stormen Gudrun är att kraftbolagen sedan första januari 2006 fått nya krav på sig att säkerställa att elförsörjningen blir leveranssäker och att omfattningen av långvariga elavbrott vid svåra väderförhållanden minimeras. Detta för med sig att kraftbolagen kommer att flytta sina stolpar med kraftledningar eller gräva ner ledningarna. I glesbygd finns ofta även fiberledningar på dessa stolpar vilket medför problem för vissa kommuner. I exempelvis Norrbottens län kommer Vattenfall inte att ta med fiberkablarna när kraftledningarna flyttas. Detta ger problem med underhållet av bredbandsinfrastrukturen och ökade kostnader för länet. Det visar även på ett mera allmänt problem, att olika myndigheter, kommuner och organisationer inte samordnar grävning och dragning av kabel och andra ledningar.

Vad det gäller tillgången till bredband via kopparnätet finns det i Norrland, liksom på många andra håll i landet, problem med fulla telefonstationer vilket utgör en flaskhals för möjligheten att få bredband. I de fall det finns problem med diskriminerade beteende från TeliaSonera, vad det gäller tillgång till samlokalisering, bedriver PTS tillsyn för att komma till rätta med de konkurrensproblem som uppstår om konkurrenter till TeliaSonera särbehandlas jämfört med den egna slutkundsorganisationen.

1.2.3 Mobiltelefoni

Vad det gäller täckningskraven för GSM finns krav för tätorter som har fler än 10 000 invånare samt längs de vägar som den 31 december 1990 klassades som europavägar. Nyligen fick Sverige en ny europaväg, nämligen E45. Täckningen längs E45 är långt ifrån tillfredsställande vilket är en nackdel ur näringslivssynpunkt och ur säkerhetssynpunkt.

Trots att många Norrlandskommuner påtalar problem med dålig mobiltelefon-täckning, och GSM-nätet är fullt utbyggt, kan PTS inte i efterhand ändra de nuvarande täckningskraven. Täckningskraven vad det gäller 3G löser inte heller fullt ut den dåliga täckningen i gles befolkade kommuner. Förmodligen kommer dessa problem avhjälpas när det nya digitala 450-nätet byggs. Detta nät kommer att vara utbyggt 1 juli 2007 och ger en yttäckning på minst 80 procent i varje län.

1.2.4 Flyg

Det geografiska läget med långa avstånd inom Lappland och Norrland i övrigt samt till övriga Sverige och omvärlden innebär att flyget har stor betydelse för utveckling och konkurrenskraft. Resbenägenheten med flyg är hög i norra Sverige, eftersom flyget i de flesta fall är enda rimliga transportalternativet för långväga resor, särskilt för resor som skall ske över dagen. Det är därför mycket viktigt att långsiktiga förutsättningar för flyget i Lappland säkerställs.

1.2.5 Samhällsservice

En fungerande samhällsservice bidrar till en hållbar tillväxt och en hållbar utveckling samt bidrar till regionförstoring och regionintegrering. Samverkansprojekt i Norrbotten och i Västerbotten visar på hur samverkan mellan statliga myndigheter, kommuner m.fl. kan bidra till att samhällsservicen utvecklas och ger större tillgänglighet genom samlokalisering. Det visar även på behovet av att utveckla modern IT-teknik och betydelsen av att samplanering och samverkan sker på plats. Riksdag och regering bör formulera tydliga krav och förväntningar på att myndigheter ska samplanera och samverka.

1.2.6 Kompetensutveckling genom Lärcentra

Utbildningsutbudet vid kommunala lärcentra har stor betydelse för kompetensutveckling för det lokala och regionala näringslivets behov. Idag samfinansieras lärcentra främst av kommunerna, länsstyrelserna och strukturfondsmedel. Detta är ingen långsiktigt hållbar lösning. Högskoleutbildning är normalt en nationell angelägenhet, varför staten bör se över lärcentras finansieringsmöjligheter.

1.2.7 Teknikutveckling

Det finns ett uttalat behov av att utveckla en gemensam standard för distansöverbyggande teknik. Idag finns en flora av tekniklösningar, t.ex. så har universiteten i Norrland olika tekniker i överföringen av distansutbildning till lärcentra.

1.2.8 Företagshotell

Företagshotell förekommer i liten omfattning utanför storstäderna. Privata aktörer i Lapplandskommunerna vågar inte satsa på företagshotell, eftersom det inte finns någon nämnvärd efterfrågan.

Lärcentra skall kunna fungera som en mötesplats och ha en koordinerande roll, något snarlikt ett företagshotells funktion. Det lokala näringslivet kan då lämpligen medfinansiera funktionen som mötesplats.

1.2.9 Tjänsteexport i glesbygd

Genom en tillfredsställande distansöverbyggande teknik kan export av tjänster från glesbygd utvecklas genom utlokaliserade verksamheter. Möjligheterna för egenföretagare, konsulter m.fl. att arbeta i Lappland och med kunder och uppdragsgivare i övriga Sverige och även internationellt ökar avsevärt med fungerande teknik, samhällsservice, kommunikationsmöjligheter, kompetensutvecklingsmöjligheter etc.

1.3 PLANERINGSFÖRSLAG FÖR MYNDIGHETSGEMENSAMMA INSATSER

Myndigheter bör gemensamt främja arbetet med bredband, mobiltelefoni, digital TV m.m för att ge bättre förutsättningar för en virtuell regionförstoring.

Konkreta uppdrag bör ges i regleringsbrev till myndigheter att samverka och samplanera för t.ex. en bra servicenivå i glesa strukturer.

1.4 FÖRSLAG PÅ INDIKATORER FÖR (VIRTUELLA) REGIONFÖRSTORINGSEFFEKTER

- Bredbandstäckning per kommun, uppdelat på tätort och byar
- Antal/andel som distansarbetar
- Antal utlokaliserade arbetstillfällen
- Tillgång till samhällsservice
- Befolkningsutveckling
- Husprisernas utveckling

2 UPPDRAGET/FALLSTUDIEN

2.1 UPPDRAGET FRÅN NÄRINGSDEPARTEMENTET

Regeringen uppdrog 2006-04-06 åt Statens institut för kommunikationsanalys (SIKA) att i samverkan med en rad andra myndigheter med ansvar för infrastruktur, transport-, IT- och bostadspolitik samt regional utveckling koordinera ett pilotprojekt om samverkan kring sektorsövergripande regionförstoring för ökad tillväxt och sysselsättning.

2.2 KRAFTIGT ÖKADE INCITAMENT FÖR VIRTUELL REGIONFÖRSTORING I LAPPLAND

Myndigheterna har tillsammans beslutat att projektets förslag till regeringen ska baseras på fyra fallstudier.

Följande uppdragstext från SIKA ligger till grund för denna rapport.

Den största regionförstorande utmaningen gäller troligen Norrlands inland eller landskapet Lappland. Befolkningsstätheten i Lappland uppgår till 0,9 invånare/km² vilket kan jämföras med knappt 132 invånare/km² för Södermanland. Den pågående översynen av landets flygplatser kan ha stor betydelse för Lappland, liksom ett vidmakthållande av vägstandarden och mindre insatser för persontågtrafik på Malmbanan och Tvärbanan. Den låga befolkningsstätheten medför dock att mycket av den regionförstorande potentialen av investeringar i fysisk infrastruktur redan är uttömd. Ett alternativ är därför att satsa på etableringen av företagshotell och öka incitamenten för distansarbete i syfte att öka den virtuella regionförstoringen. En analys av detta för Lappland kan belägga huruvida företagshotell och distansarbete kan ge ett kostnadseffektivare bidrag till regionförstoring än stora fysiska infrastruktursatsningar.

I fallstudien tar vi utgångspunkt i den nationella nivån utifrån ”En nationell strategi för regional konkurrenskraft och sysselsättning 2007-2013” och i den regionala nivån utifrån ”Förslag till strukturfondsprogram för regional konkurrenskraft och sysselsättning – Operativ program för Övre Norrland 2007-2013. Kopplat till det som i dessa två dokument skrivs om distansarbetets möjligheter och vad som kan krävas för att nå en virtuell regionförstoring inom Lappland gör vi en kort analys av Lapplands grundförutsättningar för tillväxt och sysselsättning. Det som vi ser som viktigt för att uppnå regionförstoring i glesa strukturer är främst tillgång till kompetent arbetskraft, kompetensutveckling, tillgång till offentlig och kommersiell service och verksamheter, den kommunala ekonomin och naturligtvis tillgång till bra vägar, fungerande kollektivtrafik och flygtrafik, fungerande bredbandslösningar, bra mobiltelefon täckning och bra IT-mognad hos företag, myndigheter och enskilda personer.

Nutek har ett regeringsuppdrag att utreda möjligheterna till distansarbete i glesbygden genom företagshotell. Nutek har lagt ett uppdrag på CERUM(Centrum för regionalvetenskap) att kartlägga förekomsten av företagshotell mm. Arbetsgruppen i SIKA:s fallstudie 4 har haft en dialog om företagshotell och distansarbete med CERUM.

3 REGIONFÖRSTORING/REGIONINTEGRERING/REGIONAL PLANERING

3.1 KORT OM REGIONFÖRSTORING OCH REGIONINTEGRERING

Med regionförstoring avses här såväl en geografisk vidgning av funktionella regioner, som en ytterligare integrering av redan existerande regioner. Regionförstoring i betydelsen geografisk förstoring är endast en del av det regionala utvecklingsarbetets övergripande mål att mera allmänt skapa ”väl fungerande och hållbara regioner”. Det bör alltså observeras att redan existerande funktionella regioner inte behöver vara fullt ut integrerade och att en stärkt integrering kan vara både önskvärd och lönsam. Det gemensamma målet för regionförstoring och regionintegrering är med andra ord att för individer och företag skapa bättre fungerande regioner.

En regions grad av integrering rör med andra ord människors och verksamheters faktiska utnyttjande av den funktionella regionen (lokala arbetsmarknaden). Graden av integrering berör och är till stor del beroende av lokal och regional service.

3.2 REGIONAL PLANERING

I förordningen om regionalt utvecklingsarbete (SFS 2003:595) anges att länsstyrelsen och samverkansorganet eller det regionala självstyrelseorganet skall verka för att det av riksdagen fastställda målet för regional utvecklingspolitik uppnås i länet och beakta de nationella målen för integration, jämställdhet och miljö för att säkerställa en hållbar regional utveckling. Den regionala nivån har idag en sammansatt och komplicerad struktur i Sverige. Förändrade och nya roller för offentliga organ som länsstyrelser, landsting, regionala samverkans- och självstyrelseorgan har gett en ibland oklar ansvarsbild i det regionala utvecklingsarbetet. I de flesta regioner finns idag mer eller mindre formaliserad samverkan i partnerskap med andra viktiga samhällsaktörer som näringsliv och ideella organisationer för att gemensamt stärka det regionala utvecklingsarbetet. Den pågående Ansvarsutredningen kommer i och med sitt slutbetänkande i februari 2007 sannolikt att inleda flera år av fortsatt omställningsarbete. Inte desto mindre är den regionala nivån mycket viktig i det fortsatta arbetet med regionförstoringsprocessen, inte minst som en länk mellan staten och kommunen.

Oavsett vem som har samordningsansvaret för regionala utvecklingsarbetet så har länsstyrelsen enligt gällande förordning ett särskilt ansvar att samordna de statliga myndigheternas insatser i det regionala utvecklingsarbetet. Det är viktigt att påpeka att länsstyrelsens utåtriktade arbete tar sin utgångspunkt i det lokala utvecklingsarbetet dvs. i kommuner, hos företag, enskilda individer etc. Genom tät och nära kontakt med dessa kan sedan utvecklingsfrågor, berörda statliga myndigheter och sektorer samt eventuella behov av samordning identifieras. Genom att ta avstamp i en samverkan som utgår från myndigheternas egenintresse skapas förutsättningar för kreativa initiativ, ständig omprövning och nya samarbetsrelationer. Samordningsansvaret innefattar en offensiv roll att aktivt initiera och påverka olika statliga insatser så att dessa leder mot ett gemensamt mål. Detta bör inte innebära att länsstyrelsen skall delta eller ingripa i myndigheternas operativa arbete. Däremot kan det leda till att länsstyrelsen tar upp diskussioner med berörda myndigheter i den mån det finns behov att koordinera deras verksamheter. Koordinering av dessa insatser måste dock baseras på frivillighet mellan länsstyrelsen och de myndigheter som ska samordnas.

3.2.1 Virtuellt regionförstoring

Informationsteknologin har sedan den allmänt sprids ansetts kunna upphäva tids- och rumsliga begränsningar. Genom att nyttja IT kan alla alltid nå alla överallt oavsett var man befinner sig.

Dessa förväntningar har ännu inte till fullo besannats men det finns klara tendenser till att en uppluckring av arbetets normer håller på att ske.

Regionförstoring innebär att de lokala arbetsmarknaderna vidgas. IT framstår kanske som det främsta verktyget för en reell regionförstoring, inte enbart inom ett land utan även över landsgränser. Det finns de som menar att globalisering inte hade varit möjligt utan den utvecklade teknologiska bas som stödjer processen.

Virtuell regionförstoring kan uppnås genom att virtuellt flytta arbetsuppgifter till arbetstagare som annars inte skulle ha möjlighet att utföra dessa. Därmed kan det konstateras att arbetsuppgifter som kräver fysisk närvaro vid en bestämd plats inte lämpar sig för virtualisering och därmed inte som bas för virtuell regionförstoring. I en modern ekonomi, där alltmer av värdet skapas i tjänstesektorn, finns det större möjligheter att uppnå virtuell regionförstoring än i ett industrisamhälle.

3.2.1.1 Distansarbete

En vedertagen definition av distansarbete är att en person jobbar på annan plats än den ordinarie åtminstone en dag per vecka.

Vi har i denna fallstudie dock vidgat begreppet. Vi ser på distansarbete som ett bredare begrepp, där vi även inbegriper utlokaliserad verksamhet i form av call-centers, myndighetsutlokaliserad telefonservice, utlokaliserade administrativa och tekniska tjänster etc.

3.2.1.2 Företagshotell

Definitionen enligt www.matchoffice.com :

”Kontors- och företagshotell som erbjuder kompletta kontorslösningar för enmansföretag och större bolag med mycket flexibla hyresvillkor.

Ett kontorshotell tillhandahåller fullt möblerade kontor (men också möjlighet att möblera med egna möbler), tillgång till gemensamma ytor och funktioner samt kunnig och serviceinriktad personal.”

Företagshotell finns främst i storstäder, men förekommer i mycket liten omfattning i resten av landet. Privata aktörer i Lapplandskommunerna vågar inte satsa på företagshotell, eftersom det inte finns någon efterfrågan.

4 NATIONELLA, REGIONALA OCH KOMMUNALA STRATEGIER

4.1 EN NATIONELL STRATEGI FÖR REGIONAL KONKURRENSKRAFT

Sveriges samlade nationella tillväxt är beroende av den tillväxt som skapas lokalt och regionalt, och är därför beroende av att alla delar av landet utvecklar och utnyttjar sin utvecklingspotential. Utvecklingen de senaste åren visar emellertid att skillnaderna mellan svenska regioner ökar och att Sveriges framtida utmaning på detta område är att skapa förutsättningar för att alla regioner ska kunna utnyttja sin tillväxtpotential.

Eftersom förutsättningarna för regional utveckling är olika i landets olika delar är enligt strategin ett tydligt regionalt och lokalt inflytande över utvecklingsarbetet nödvändigt. Den regionala utvecklingspolitiken i Sverige bygger på insikten om att en hållbar tillväxt är beroende av att alla landets regioner utvecklas väl, utifrån sina förutsättningar. Med hållbar tillväxt avses en ekonomisk tillväxt utan att de ekosystem som vi är beroende av äventyras, samtidigt som de mänskliga resurserna värnas. Ett tydligt territoriellt perspektiv i politiken i stort är en nödvändighet. En grundläggande förutsättning för en hållbar regional utveckling och konkurrenskraftiga regioner är vidare en långtgående samverkan mellan människor, företag, kommuner och myndigheter.

Den nationella strategin avses bli en plattform för en helhetssyn och sektorssamordning för regional konkurrenskraft och sysselsättning. Nationella och regionala myndigheter spelar enligt strategin en betydande roll för ett framgångsrikt regionalt utvecklingsarbete. Det ställer krav på ett väl fungerande samspel mellan myndigheter och andra aktörer på nationell, regional och lokal nivå. Prioriteringarna i den nationella strategin ska vara vägledande för det regionala utvecklingsarbetet och ligga till grund för myndigheternas medverkan i arbetet med regionala utvecklingsstrategier, regionala tillväxtprogram och strukturfondsprogram för regional konkurrenskraft och sysselsättning.

Statens viktigaste roll när det gäller möjligheterna att uppnå målet för den regionala utvecklingspolitiken är enligt strategin att skapa goda grundförutsättningar och nödvändiga strukturer för en hållbar tillväxt och en god servicenivå i alla delar av landet.

Åtgärder inom i princip samtliga politikområden är enligt strategin av betydelse för den regionala utvecklingen och för möjligheterna att uppnå målet för den regionala utvecklingspolitiken.

Den nationella strategin för regional konkurrenskraft och sysselsättning vidareutvecklar de delar av den regionala utvecklingspolitiken som bedöms vara av störst strategisk betydelse för regional konkurrenskraft och sysselsättning. Andra delar av den regionala utvecklingspolitiken är av fortsatt stor betydelse för regional utveckling och gäller även de i enlighet med propositionen, exempelvis att uppnå och säkerställa en god servicenivå.

Ett prioriterat område i riktlinjerna i sammanhållningspolitiken är diversifiering av ekonomisk aktivitet på landsbygden. Samtidigt anges att sammanhållningspolitiken kan spela en viktig roll för att förbättra situationen i de yttersta randområdena, arktiska regioner, glesa regioner och bergsregioner.

Vid sidan av de tidigare presenterade prioriteringarna lyfts i strategin särskilt fram bl.a. de unika förhållanden som präglar de glest befolkade områdena i norra Sverige.

4.1.1 Glest befolkade områden i norra Sverige

Enligt strategin har de norra delarna av Sverige unika förutsättningar för utveckling.

Kombinationen av extrem gleshet, långa avstånd och kallt klimat påverkar möjligheterna att

skapa ett dynamiskt näringsliv och konkurrenskraft i dessa regioner. En konsekvens av de långa avstånden är i många fall geografiskt stora lokala arbetsmarknadsregioner med gles befolkningstäthet, vilket bl.a. bidrar till extra kostnader för att tillhandahålla en god servicenivå och upprätthålla tillgängligheten genom ett fungerande transportnät.

De senaste årens medvetna insatser för att utnyttja den potential som finns i de glest befolkade områdena har enligt strategin bidragit till att skapa en bättre grund för stärkt konkurrenskraft i dessa områden. Det har bl.a. skett genom utveckling av testverksamhet, distansöverbyggande lösningar, exempelvis för ett utvecklat nyttjande av naturtillgångar, vidareförädling inom basnäringar, samt satsningar på besöksnäring och upplevelseindustri. En ökad samverkan mellan offentliga aktörer, universitet och högskolor och det lokala näringslivet har varit en viktig förutsättning för denna utveckling. De framgångsrika insatser som bygger på att utnyttja det geografiska läget och de naturliga förutsättningarna ska enligt strategin vidareutvecklas.

I tillägg till riktlinjer under övriga prioriteringar bör enligt strategin särskilda insatser i gleshetsområdet även omfatta bl.a. att utveckla distansöverbyggande lösningar.

4.2 STRATEGISK INRIKTNING I REGIONALA PROGRAM AV BETYDELSE FÖR LAPPLANDSREGIONEN

Lapplandsregionen omfattar tolv kommuner i Norrbottens län och Västerbottens län. Tillgänglighet och infrastruktur har en hög prioritet i det regionala utvecklingsarbetet och lyfts fram som ett viktigt utvecklingsområde i såväl EU-program som regionala utvecklings- och tillväxtprogram. I de länsstrategiska programmen konstateras att i en region där stora delar utgörs av glesbygd kombinerat med långa avstånd kräver distansöverbyggande lösningar, dels i form av transportlösningar men även i form av goda kommunikationsmöjligheter mellan människor. Regionens glesbefolkade delar präglas av många mindre arbetsmarknader med få bransch- och yrkesområden. Glesheten inrymmer både hot och möjligheter, något som kräver särskilda insatser. Genomförandet av det regionala utvecklingsarbetet bör eftersträva funktionella lösningar som inte begränsas av administrativa, organisatoriska eller geografiska gränser. Här är det viktigt att se till helheten och samspelet mellan olika insatser och aktörer som kompletterar varandra.

I det för Norr- och Västerbotten gemensamma strukturfondsprogrammet för Övre Norrland 2007-2013 utgör tillgänglighet ett av två prioriterade insatsområden. Tillgänglighet innebär satsningar på samverkan mellan transportslag, regionförstoring samt informations- och kommunikationsteknik. Ett prioritetshöjande urvalskriterium i programmet är dessutom insatser som stärker konkurrenskraften inom tillväxtområdet Informations- och kommunikationsteknik. När det gäller distansöverbyggande lösningar finns såväl kompetens som infrastruktur i regionen, men en fortsatt utveckling är mycket viktig. Eftersom informations- och kommunikationstekniken på olika sätt är central inom de flesta utvecklingsområden som är viktiga för tillväxten måste en utveckling inom området, såväl kompetensmässigt som tekniskt och prismässigt, betraktas som mycket strategiskt viktigt.

4.3 KOMMUNAL PLANERING

Fysisk samhällsplanering i samverkan med utvecklingsplanering i de stora områden där befolkningen minskar eller stagnerar ställer särskilda krav.

Att antalet invånare minskar i ett område leder till att underlaget för samhälls- och social service minskar. Den kommersiella servicen kan överge marknader med för litet kundunderlag. Handelns utveckling med fler externetableringar har dessutom lett till att närbutiker försvunnit inte bara i småorter och i förorter till storstäderna, utan även börjar försvinna i centrala delar av storstäderna. Staten och kommunerna har däremot alltid kvar sitt ansvar för samhällsservicen i enlighet med fattade politiska beslut. LA-regionerna är självfallet inte någon administrativ enhet utan ansvaret för samhällsservice, kommunikationer m.m. ligger på stat och kommun.

Boverket har i en rapport beskrivit hur kommunen med hjälp av ortsanalyser även kan planera för ”en krympning med behag” (Lär känna Din ort! –metoder att analysera orter och stadsdelar; Boverket februari 2006). En annan planeringsinriktning kan vara att genom planeringen ge stöd för en bebyggelseutveckling som tar vara på kommunens attraktivitet och/eller höjer den och alltså på sikt leder till en befolkningstillväxt. Boverket har föreslagit att små kommuner ska få ett planeringsbidrag för att ha råd med den specialistkompetens som behövs för att göra tätortsanalyser. Enligt regleringsbrevet för 2006 kommer Boverket att redovisa hur verket har medverkat till kunskapsspridning om lokala ortsanalyser.

De små kommunerna har särskilda planeringsproblem beroende på sitt låga invånarantal. Problemen varierar dock inom gruppen. För små kommuner i storstadnära lägen kan det gälla att öka sin Orts attraktivitet som bostadsort och förbättra de fysiska kommunikationerna och IT-kommunikationerna.

För små kommuner i Norrlands inland är situationen särskilt svår. Samlokalisering av servicefunktioner, attraktiva bostadsområden (och billiga bostäder) kan bidra till att dra till sig den arbetskraft som behövs för att klara kommunens åtaganden för de äldre invånarna. Allt detta förutsätter även goda kommunikationer inklusive moderna IT-lösningar. Regionförstoring genom fysiska kommunikationer är emellertid svår i många av dessa vidsträckta områden. Högmoderna IT-lösningar ökar därmed ytterligare i betydelse.

Det behövs en diskussion om konsekvenserna för en ort av förändringarna totalt i de statliga verksamheterna. Hur stor är den negativa påverkan på ortens utveckling av att statliga verksamheter dras in eller läggs ut på ortens enda kvarvarande butik (exempelvis post, apotek, och systembolag)? Vad är långsiktig hållbarhet i detta sammanhang?

5 LAPPLANDSREGIONEN OCH DESS FÖRUTSÄTTNINGAR

5.1 GEOGRAFI OCH KLIMAT

Lappland i norra Sveriges inland är Sveriges största landskap och gränsar i väster till Norge och i nordöst till Finland. Lappland består av inlandet i Norrbottens län och Västerbottens län och omfattar tolv kommuner¹. Lappland, som ibland kallas för Europas sista vildmark, utgör mer än 25 procent av Sveriges totala yta och närmare 5 procent av EU:s totala yta. På denna enorma yta på 110 000 kvadratkilometer bor endast en procent av Sveriges befolkning. Invånarantalet i Lappland uppgår till drygt 0,9 invånare/km² vilket innebär att Lappland är en av de mest glesbefolkade regionerna inom hela EU. I Sverige som helhet är motsvarande tal 22, medan genomsnittet för EU25 är 118 invånare/km².

5.2 BEFOLKNING

År 2005 uppgick folkmängden i Lappland till ca 97 000 personer varav 49 procent kvinnor och 51 procent män. Utvecklingen i Lappland har under en lång tid följt relativt stabila mönster. Mellan åren 1995 och 2005 har befolkningen minskat med mer än 12 procent eller drygt 14 000 personer. Befolkningsminskningen i Lappland är något större bland män (53 procent) än bland kvinnor (47 procent). Samtliga kommuner i Lappland har både födelse- och flyttunderskott och kommunerna har sedan 1995 en befolkningsminskning på mellan 10-20 procent.

Förändringen av befolkningsstorleken beror främst på flyttunderskott dvs. fler personer har flyttat *från* än *till* Lappland. Flyttmönstrens betydelse för befolkningsutvecklingen implicerar att aktiviteter som stöder attraktiva livsmiljöer för både boende- och arbete, bör ses som prioriterade. I Lappland bor mer än två tredjedelar av befolkningen utanför tätorterna² och närmare en tredjedel av befolkningen i glesbygden³ vilket är betydligt högre än riket. De stora avstånden medför att länets glesbefolkade delar präglas av många mindre arbetsmarknader med få bransch- och yrkesområden. Glesheten inrymmer både hot och möjligheter, något som kräver särskilda insatser.

5.3 ARBETSKRAFT OCH KOMPETENSFÖRSÖRJNING

5.3.1 Kompetent arbetskraft

Glesbygdsverket har i sin Årsbok 2006 gjort en analys utifrån Arbetsförmedlingens yrkesbarometer av arbetsmarknadsläget utifrån underlaget för 22 glesbygdskommuner (enligt Glesbygdsverkets definition), varav sex Lapplandskommuner. Störst efterfrågan i glesbygdskommunerna finns inom kvalificerade industriyrken. Även byggsektorn uppvisar brist, liksom delar av den offentliga sektorn. Utbudet av kvalificerad arbetskraft inom den egna arbetsmarknaden är begränsad. Det bedöms att den demografiska utvecklingen tillsammans med höga ohälsotal och generellt låg utbildningsnivå gör att bristen på arbetskraft kan bli än mer påtaglig i glesbygdskommuner.

I bilaga 3 till Långtidsutredningen 2003/04 ”Regional utveckling – utsikter till 2020” analyseras sysselsättningsutvecklingen och arbetskraftsutbudet till 2020. Analysen pekar på att en betydande arbetskraftsbrist kommer att uppstå inom vissa utbildningsgrupper. Särskilt stora

¹ Arjeplog, Arvidsjaur, Dorotea, Gällivare, Jokkmokk, Kiruna, Lycksele, Malå, Sorsele, Storuman, Vilhelmina och Åsele kommun.

² Tätorter har mer än 3 000 invånare. Till tätorter räknas även området inom 5 minuters bilresa från tätorten.

³ Har mer än 45 minuters bilresa till närmaste tätort större än 3 000 invånare samt öar utan fast landförbindelse. Definitionen kan inkludera både landsbygd och tätorter med upp till 3 000 invånare.

väntas underskotten bli avseende personer med högre utbildning inom vårt och pedagogik samt teknik/naturvetenskap. För den första gruppen blir bristen störst i små och perifert belägna LA-regioner som ofta har en mycket hög andel offentligt sysselsatta. Åldersstrukturens förändring blir här helt avgörande för att utbudet av arbetskraft minskar, samtidigt som en behovsstyrds efterfrågan ökar.

5.3.2 Sysselsättning och arbetspendling

Under perioden 1995-2004 har antalet sysselsatta i Lappland minskat med ca 3 000 personer. Detta kan jämföras med utvecklingen i övriga delar av Övre Norrland⁴ som under motsvarande period *ökade* antalet sysselsatta med närmare 7 500 personer. Antalet sysselsatta har minskat mer bland kvinnor än bland män. Andelen kvinnor av det totala antalet sysselsatta i Lappland år 2004 är dessutom något lägre (47 procent) än motsvarande mått på riksnivå (48 procent). En relativt lägre andel sysselsatta kvinnor än män i kombination med den negativa sysselsättningsutvecklingen bland kvinnor skapar behov av stimulans för en mer jämställd arbetsmarknad i Lappland.

Trenden i Övre Norrland precis som för riket är att allt fler arbetstillfällen koncentreras till större städer medan boendemönstren är mer trögrörliga. Då uppstår ett resande mellan arbete och bostäder, ett ökat pendlande. Allt fler i Övre Norrland, både kvinnor och män, väljer att arbeta i en annan kommun än i sin bostadskommun. Närmare två tredjedelar av dem som arbetspendlar över kommungräns är män. Andelen kvinnor som arbetar i annan kommun än sin bostadskommun ökar dock stadigt. Mer än 50 procent av all inpendling som sker i Övre Norrland är till två kommuner (Umeå och Luleå). Fem kommuner i Övre Norrland har sedan 1995 en större inpendling än utpendling. Förutom Umeå och Luleå finns tre av dessa kommuner i Lappland (Lycksele, Kiruna och Arjeplog). Arbetspendlingen över kommungränserna i Lappland ökar och utpendlingen ökar snabbare än inpendlingen.

Även om mycket av arbetspendlingen mellan arbets- och bostadsort sker mellan olika kommuner i Lappland så är ca 60 procent av arbetsresorna från eller till andra kommuner utanför Lappland. Tabellen nedan visar arbetspendlingen från och till kommuner i Lappland 2004.

Hälften av kommunerna i Lappland har dock en högre nettopendling 2004 jämfört med 1995. I dessa kommuner har inpendlingen ökat mer än utpendlingen och sysselsättningsstillväxten i dessa kommuner är högre hos dagbefolkningen än hos nattbefolkningen.

5.3.3 Utbildning och kompetensutveckling

En stor utmaning för utbildningspolitiken är att förse regionernas arbetsmarknader och näringsliv med kompetens för att de skall kunna bidra till fortsatt tillväxt och välbefinnande. Många av Sveriges kommuner har identifierat ett behov som nuvarande högskolesystem inte riktigt kunnat tillgodose. Över hela landet har därför kommunala lärcentra etablerats. Lärcentra är en plattform för att göra högskoleutbildning tillgänglig för alla människor i hela landet. Genom dessa kan regioner och lokala arbetsmarknader kanalisera de utbildningar på alla nivåer som det lokala näringslivet och arbetsmarknaden behöver.

5.3.4 Akademi norr och Lapplands kommunalförbund

Akademi Norr är en gränsöverskridande samverkan om högskoleutbildning, i form av ett kommunalförbund, mellan 13 kommuner från fyra län, inom Lappland deltar 9 kommuner. Övriga Lapplandskommuner deltar i Lapplands kommunalförbund. De medverkande kommunerna har gått samman i kommunalförbund i syfte att initiera, samordna och genomföra

⁴ Norrbottens län och Västerbottens län

högre utbildning som skall tillfredsställa behov av både grundläggande service och innovativ tillväxt. Varje deltagande kommun har ett lärcentrum kopplat till respektive kommunalförbund.

Enligt företrädare för kommunalförbunden fungerar kontakterna med universitet och högskolor bättre och bättre. Man för en realistisk dialog om vilka utbildningar som kommunerna önskar få till sina lärcentra. Tidigare medförde den kommunala driften av lärcentra en stor ekonomisk belastning. Numera växlar man upp kommunens pengar med pengar från Mål 1 och från Länsstyrelserna, vilket väsentligt har minskat belastningen på den kommunala ekonomin.

Genom att pengarna finns i ett ramprogram där kommunernas företrädare hel förfogar över fördelningen av pengarna kan de snabbt besluta om olika utbildningar. Det har därigenom blivit en maktförskjutning från regional till kommunal nivå. I stort sett verkar Lapplands kommuner vara nöjda med det utbud i form av program och enstaka kurser som de har inom sina lokala lärcentra. Utbildningarna bedrivs främst från Luleå Tekniska Universitet, från Umeå Universitet och från Mittuniversitetet. Totalt arbetar man dock mot 17 universitet och högskolor.

Tekniken fungerar rätt bra. De olika universiteten och högskolorna har nått olika mognadsgrad när det gäller distanstekniken distanspedagogiken. En brist är att inte ens de tre nordligaste universiteten använder sig av samma teknikstandard, vilket försvårar den tekniska driften inom lärcentra.

Förutom lärcentra i varje kommunhuvudort finns minilärcentra på mindre orter i några kommuner. Studenterna kan även till stor del studera från sin egen dator långt ute i periferin via webben.

5.4 EKONOMI/NÄRINGSLEV

Tillväxttakten i ekonomin är en viktig indikator för att mäta den regionala konkurrenskraften. Under åren 1995–2003 är den genomsnittliga årliga BRP-tillväxten lägre i Lappland (1,9 procent) jämfört med riket (4,1 procent) och EU 25 (4,6 procent). Den ekonomiska tillväxten varierar kraftigt mellan olika kommuner i Lappland. Jokkmokk och Malå har en hög ekonomisk tillväxt jämfört med både riket och EU. I övriga kommuner är den ekonomiska tillväxten betydligt lägre än både riket och EU. I samtliga kommuner med undantag för Malå sker en så kallad ”jobless growth” dvs. den ekonomiska tillväxten ökar samtidigt som sysselsättningen minskar.

Koncentreras beskrivningen av den ekonomiska tillväxten i stället till de senaste åren (2001–2003), blir bilden en annan. Lappland har en hög ekonomisk tillväxt (6,8 procent) i jämförelse med såväl riket (3,5 procent) som EU (3,1 procent). Variationerna mellan kommunerna är dock stor, med Jokkmokk 34 procent, Storuman 9,4 procent Kiruna 2,3 procent och Arjeplog –0,3 procent. De senaste årens starka tillväxt i Lappland kan främst härledas till en stark produktivitet utveckling inom råvarubaserad industri.

SCB:s och Norrlandsfondens ”Konjunkturbarometer Norrland” från hösten 2006 visar att det nu går mycket bra för de norrländska företagen. En snabb och kraftig uppgång har i år skett inom i princip hela näringslivet, och för första gången på länge upplever Norrland en traditionell högkonjunktur. Det är de varuproducerande näringarna som fungerar som start och tillväxtmotor i Norrland. Det började med gruvnäringen samt järn- och stålindustrin redan förra året. Högkonjunkturen har i år snabbt spridit sig till hela trävaruindustrin, verkstadsindustrin och byggsektorn. Efter sommaren har högkonjunkturen nått även konsultbranscherna. Även om den ekonomiska bilden är mycket ljus är den ändå inte problemfri. Utbudsbegränsande faktorer, som råvarubrist inom trävaruindustrin, för liten maskinkapacitet hos massa/papper och järn- och stålindustrin samt stor brist på arbetskraft inom flera viktiga branscher är betydligt mera utbredd bland företagen än för ett år sedan. Det

kan innebära stora bekymmer för många företag om det nuvarande starka efterfrågeläget skulle hålla i sig.

IT-sektorn som omfattar elektronikindustri, datakonsulter och teleoperatörer upplever en högkonjunktur under hösten. Konjunkturen väntas bli oförändrad till våren, men vartannat tjänsteföretag planerar att nyanställa. Lika många lider idag brist på branschkompetent personal. Brist på datakonsulter kan komma att hämma företagens expansiva planer framöver.

5.5 INFORMATIONSTEKNOLOGI

5.5.1 Tillgänglighet till IT-infrastruktur

Tack vare att kopparnätet täcker i det närmaste hela landet är det ett mycket viktigt nät vad det gäller bl.a. möjligheten till bredbandsaccess. Det innebär att Sverige har en hög täckning även i glesbefolkade områden. Täckningen i glesbygd ligger dock något under genomsnittet för landet. Många hushåll i glesbygd har endast tillgång till ett accessnät, i allmänhet kopparnätet. I det sammanhanget är det viktigt att notera att det finns tekniska begränsningar i kopparnätet som i vissa fall innebär hinder för vidare abonnentanslutning till bredbandstjänster. En förutsättning för att kunna leverera bredbandstjänster till slutkunderna är, förutom att accessnätet klarar detta, också att den bakomliggande infrastrukturen gör det. Det är således viktigt att de nät som sammanbinder orter och områden klarar det sammanlagda kapacitetsbehovet som ett ökat antal bredbandskunder genererar. I praktiken innebär det att i de fall de ortssammanbindande näten består av kopparledning behöver de ersättas med ledningar av optisk fiber eller radiolänkförbindelser.

Sverige har en varierande befolkningstäthet. Det finns en stor del glesbygd som saknar de förutsättningar som krävs för att investeringar i IT-infrastruktur ska ske enbart utifrån marknadsmässiga drivkrafter. Det statliga systemet för bredbandsstöd utgår från att utbyggnaden av bredband i landet i första hand ska ske på kommersiell grund i marknadens regi. Stora delar av Lapplands inland har sådan glesbygd där de kommersiella förutsättningarna saknas. Samtliga kommuner i Västerbotten och Norrbotten är berättigade till att söka stöd för bredbandsutbyggnaden. Stöden till utbyggnaden kompenserar marknadens aktörer för de nackdelar (ur kostnadssynpunkt) som de långa accessavstånden från knutpunkter till accessnät innebär. Trots stöden kvarstår problematiken i de mest glesbefolkade områdena. I den senaste budgetpropositionen har stödperioden förlängts med ytterligare ett år dvs. att kommunerna kan söka stöd för åtgärder som genomförs även under år 2007. Att stödperioden förlängts innebär dock inte att ytterligare medel tillförts området.

I Lappland ser man tillgängligheten till digitala tjänster som en viktig strategisk faktor som bidrar till en hållbar utveckling. Informationstekniken är ett betydelsefullt tillväxtområde som dels skapar nya företag och dels utvecklar befintliga företag. Fortsatt kompetensutveckling på området medför att företagen bättre kan nyttja informationstekniken som ett sätt att hantera bestående geografiska konkurrensnackdelar. Med rätt använd teknik och kompetens ges nya möjligheter för boende och företagande i glesbygd och samhällsservicen kan tryggas även i glesbefolkade delar.

5.5.2 Mobiltelefon-täckning

Många Norrlandskommuner påtalar problem med dålig mobil täckning. De nationella radiotillstånd som Post och telestyrelsen (PTS) beviljar för marksänd GSM är förenade med täckningskrav för tätorter med mer än 50 000 invånare (GSM 1800) respektive 10 000 invånare (GSM 900) samt längs de europavägar som den 31 december 1990 klassades som europavägar. GSM-nätet är fullt utbyggt och trots att täckningen anses dålig i glesbygd har PTS ingen möjlighet att ställa ytterligare krav på utbyggnad och täckning vad det gäller GSM-nätet.

Vad det gäller villkoren för 3G följer att respektive tillståndshavare ska ge 8 860 000 personer tillgång till 3G-tjänster. Med dagens befolkning innebär detta att cirka 98

procent av befolkningen ska ha 3G där de bor när operatörerna är klara med utbyggnaden. Detta krav är i stort sett uppfyllt. I gleset befolkade kommuner kan befolkningstäckningen bli avsevärt lägre än genomsnittet på 98 procent. I områden som är tätt befolkade, till exempel storstäder, kan befolkningstäckningen bli högre än genomsnittet på 98 procent.

De frekvenser som används för det analoga NMT-systemet kommer att släckas ned. Frekvenserna som används för NMT kommer att läggas om från analog till digital tillämpning. Ett nytt digitalt 3 G-nät kommer att byggas. Detta nya nät kommer förhoppningsvis att förbättra tillgången till taltelefonitjänster i glesbygd. Denna utbyggnad blir klar i mitten av 2007 och innebär att 80 procent av ytan i varje län ska vara täckt.

5.5.3 Centre for Sustainable Communications – ny teknik och utvecklingsarbete av betydelse för ”virtuell” regionförstoring

Kungliga Tekniska Högskolan i Stockholm driver sedan en tid ett nytt forskningscenter ”Centrum för hållbar kommunikation” med huvudsyftet att nya lösningar inom ljud- och bildkommunikation ska underlätta för människor att samverka och mötas utan att resa, vilket bidrar till hållbar utveckling. Inom detta nya forskningscenter samverkar experter från flera olika områden: medieteknik och kommunikationsvetenskap, telekommunikation, miljöstrategi, samhälls- och kulturvetenskap, arkitektur och design. Dessa ska i samverkan utveckla hållbara kommunikationsformer. Finansieringen av centret är ca 200 miljoner kr under en tioårsperiod. Cirka en tredjedel av finansieringen kommer från VINNOVA. Utöver KTH deltar Bonniers, Ericsson, Boverket, Inlandsbanan, Joltid, Stiftelsen Folkets Hubb, Stockholm Innovation and Growth, TeliaSonera och Tidningsutgivarna. Centret ska utforska, designa, testa och utvärdera innovativa och användarorienterade tjänster, produkter, affärsmodeller, metoder och verktyg, som i sin tur utvecklas inom de deltagande uppräknade partnerorganisationerna och genom avknoppning och kommersialisering.

Centrat deltar redan i flera projekt för att undersöka hur informations- och kommunikationsteknik (IKT) kan bidra till hållbar utveckling.

Det gäller exempelvis EU-projektet ”Service, utveckling och kommunikation på distans” som avser norra Dalarna. Projektet kan illustrera några av de stora möjligheter som föreligger. Arbetssökande på 8 orter i norra Dalarna kan nu träffa handläggare via en distansmötesplats som ger mycket god ”ögonkontakt” och inte kräver någon teknikhantering. Arbetsförmedlingen i Mora har redan kunnat sälja några av de bilar som handläggarna tidigare var tvungna att använda för resor till dessa 8 orter.

5.5.4 Teknik och teknikmognad

Teknikmognaden är relativt hög hos de som har studerat vid kommunala lärcentra och även vid annan vuxenutbildning. Eftersom andelen kvinnor som studerar vid lärcentra är högre, bedöms även teknikmognaden i allmänhet högre hos kvinnor än hos män.

5.6 INFRASTRUKTUR, TRANSPORTER OCH KOMMUNIKATIONER

Det geografiska läget och de långa avstånden inom Lappland ställer extra höga krav på infrastrukturen och transportlösningarna. Regionen har nackdelar i form av tid och kostnader för transporter av personer, varor och gods samt information.

Även om regionen har bristande infrastruktur och trafiklösningar så finns enligt skrivningar bl.a. i infrastrukturplaner och i olika utvecklingsprogram från länsstyrelser och andra regionala företrädare goda förutsättningar för att med rätt satsningar skapa ett fungerande transportsystem trots det geografiska läget, kalla klimatet och de långa avstånden. En fungerande infrastruktur och effektiva transporter, som ger en hög tillgänglighet och säkerhet och tar hänsyn till natur- och miljöfaktorer, anses vara en av grundförutsättningarna för att ta tillvara de potentialer som finns för tillväxt i området. Enligt flera av dessa dokument finns det med

utökade pendlingsmöjligheter mycket goda möjligheter att få till stånd en regionförstoring med gemensam arbets-, utbildnings-, och servicemarknad.

De dokument som vi hänvisar till ovan med övergripande beskrivningar av området gäller Västerbottens län respektive Norrbottens län. Förutsättningarna för regionförstoring skiljer sig dock väsentligt mellan å ena sidan kustområdena med landskapen Västerbotten och Norrbotten och å andra sidan inlandet med landskapet Lappland.

5.6.1 Vägar

Lappland genomkorsas av de nationella vägarna E10, E12 och E45. Inga större åtgärder är upptagna Vägverkets investeringsplan för nationella vägar 2004-2015. På övriga större och mindre statliga vägar kommer det att bl.a. satsas medel ur det särskilda anslaget för tjälsäkring, bärlighet och rekonstruktion, dock inte i den omfattning som krävs för näringslivets utveckling. I den nationella vägplanen 2004-2015 finns viktiga mål för lands- och glesbygden. Ett mål är att samtliga statliga vägar ska vara framkomliga med lätta fordon året runt senast 2007. Vägverkets bedömning är att detta mål inte kommer att nås.

5.6.2 Järnvägar

Inom Lapplands gränser finns ett antal järnvägssträckor, men med minimal eller obefintlig persontrafik.

Malmbanan är enkelspårig och sträcker sig mellan Boden – Riksgränsen. Godstrafiken dominerar idag, men Banverket bedömer i sin Framtidsplan för järnvägen 2004-2015 att banan även är intressant ur persontransportperspektiv. I Banverkets framtidsplan för järnvägen 2004-2015 har hastighetshöjande åtgärder för främst persontrafiken inte inrymts, varför regionens önskemål om förkortade restider inte kan tillgodoses.

Inlandsbanan är enkelspårig och sträcker sig mellan Gällivare – Östersund och Brunflo – Mora. Banan saknar fjärrstyrt trafikstyrningssystem. 1993 övertogs banan av Inlandsbanan AB (IBAB), som ägs av 15 kommuner längs banan. Ekonomi för drift och underhåll är reglerat i avtal mellan staten och IBAB. Avtalet löper till 2013 med möjlighet till förlängning. Banan fungerar främst för godstrafik, men på grund av banans låga kvalitet trafikeras dock inte sträckan Arvidsjaur – Jokkmokk. Persontrafiken består av turisttrafik under sommarmånaderna.

Tvärbanan är enkelspårig och sträcker sig mellan Hällnäs – Lycksele – Storuman. Den är oelektrifierad och saknar fjärrblockering. Banan trafikeras av viss godstrafik, men ingen persontrafik.

Enligt en rapport från ÅF-Infraplan 2002 om Tvärbanan kommer Botniabanan när den tas i drift att ge förutsättningsförändringar även för orterna i E12-stråket Umeå-Vännäs-Hällnäs-Lycksele-Storuman och vidare till norska gränsen. Orternas regionala och interregionala samspel med omgivningen förväntas kunna förbättras avsevärt.

5.6.3 Effektbedömningar investeringar på väg och järnväg mm

Enligt Vägverkets och Banverkets gemensamma effektbedömning⁵ för Norrbottens län kan transportinfrastrukturens viktigaste bidrag till regional tillväxt och sysselsättning vara att skapa förutsättningar för en regionförstoring i Norrbotten. Det kan ske via en aktiv och integrerad planering med kraftfulla och planmässiga åtgärder i de olika planinstrumenten för transportinfrastruktur. Tre geografiska områden pekats ut där det bedöms vara möjligt att uppnå en regionförstoring med gemensam arbets-, utbildnings- och servicemarknad. Ett område ligger i Lappland, nämligen Malmfälten bestående av Kiruna och Gällivare tätort.

⁵ *Gemensam effektbedömning av infrastrukturplaner; Vägverket och Banverket, Vägverkets publikation 2003:124*

Enligt Vägverkets och Banverkets effektbedömning har rese- och transportmöjligheterna inom Västerbottens län stor betydelse för utvecklingen av länet som en sammanhållen region. Inget område i Lappland inom Västerbottens län pekas dock direkt ut som lämpligt för regionförstoring och regionförstorande åtgärder.

I Länsplan för regional transportinfrastruktur i Norrbottens län 2004-2015 bedöms att förbättrade transporter mellan Kiruna och Gällivare via främst modern tågtrafik men även via en framkomlig och säker väg E10 ska kunna starkt bidra till att bl.a. skapa en gemensam arbetsmarknad för området.

I Nuteks rapport R2001:7 ”Regionförstoring – Hur kan åtgärder i transportsystemet bidra till vidgade lokala arbetsmarknadsregioner?” analyseras förutsättningar för regionförstoring av Norrbottens och Västerbottens län. Den enda relation i Lappland där åtgärder i transportsystemet förefaller ha vissa förutsättningar att bidra till regionförstoring är mellan Sorsele och Storuman.

5.6.4 Kollektivtrafik

Utbudet av kollektivtrafik inom Lappland är lågt. Möjligheterna att arbetspendla kollektivt saknas i det flesta områden. Samhällsbetalda transporter finns dock i form av skolskjutsar, färdtjänst, sjukresor och viss linjetrafik. Genom att samordna dessa transporter och öppna upp dem för allmänhetens resor skulle dock ett visst utbud av resmöjligheter med kollektiva färdmedel kunna erbjudas även i glesare bebodda områden.

5.6.5 Flyg

Det geografiska läget med långa avstånd inom Norrland samt till övriga Sverige och omvärlden innebär att flyget har stor betydelse för länets utveckling och konkurrenskraft. Resbenägenheten med flyg är hög i norra Sverige, eftersom flyget i de flesta fall är enda rimliga transportalternativet för långväga resor, särskilt för resor som skall ske över dagen. Arlanda har som nationellt nav mycket stor betydelse för Västerbottens län och det är av mycket stor betydelse att denna funktion säkerställs i framtiden.

I Lappland finns sju flygplatser, varav en statlig och sex icke-statliga. Kiruna flygplats är statlig, medan flygplatserna i Gällivare, Arvidsjaur, Gunnarn i Storuman, Hemavan i Storuman, Vilhelmina och Lycksele är icke-statliga och drivs av respektive kommun.

Enligt förordningen (1988:1017) om statsbidrag till vissa regionala kollektivtrafikanläggningar m.m. kan statsbidrag beviljas för investeringar i icke-statliga flygplatsanläggningar. Luftfartsstyrelsen ska i samråd med berörd länsstyrelse, regionalt självstyrelseorgan eller kommunalt samarbetsorgan och Vägverket pröva ansökningar och fatta beslut om bidrag till byggande av flygplatsanläggningar eller flygplatsterminaler som tillgodoser ett allmänt kommunikationsbehov. Under senare år har fysiska insatser gjorts för att utveckla de kommunala flygplatserna i Lappland.

Luftfartsverket och Svenska Kommunförbundet utvärderade under 2003 på regeringens uppdrag driftstödet till icke-statliga flygplatser. I utvärderingen drogs slutsatsen att bidraget är nödvändigt för att säkerställa de transportpolitiska målen om tillgänglighet och positiv regional utveckling. Utvärderingen visade på ett successivt ökande driftunderskott vid flygplatserna. När stödet infördes 1999 var ambitionen att staten skulle täcka cirka 75 procent av det samlade driftunderskottet vid de icke-statliga flygplatserna. Utredningen visade på en underskottstäckning vid flygplatserna som i genomsnitt uppgick till cirka 49 procent.

Vid fördelningen av det nuvarande driftbidraget tas viss regionalpolitisk hänsyn. Det tas dock ingen hänsyn till om respektive flygplatsregion har alternativa transportmöjligheter för resor över dagen till och från Stockholm.

Sedan 2002 upphandlar Rikstrafiken flygtrafik på tio flyglinjer med allmän trafikplikt. Allmän trafikplikt är ett verktyg för staten att garantera flygtrafik med viss frekvens, kvalitet, prissättning etc. på flyglinjer där marknaden inte kan säkerställa detta. Dessa flyglinjer är Pajala-Luleå, Gällivare-Stockholm, Arvidsjaur-Stockholm, Lycksele-Stockholm, Storuman-Stockholm, Hemavan-Stockholm, Vilhelmina-Stockholm, Sveg-Stockholm, Torsby-Stockholm och Hagfors-Stockholm. Sträckan Östersund-Umeå har upphandlats sedan 1990-talet.

Före 2002 upphandlades trafiken av respektive kommun. För åtta av flygplatserna i Lappland respektive Värmland uppgick den direkta kostnaden för den kommunala flygupphandlingen till 30 miljoner kronor per år. Under år 2000 och 2001 täckte Gällivare kommun flygoperatörens underskott med ca 12 miljoner per år.

5.7 SAMHÄLLSSERVICE

Målet för den regionala utvecklingspolitiken är väl fungerande och hållbara lokala arbetsmarknadsregioner med en god servicenivå i alla delar av landet.

Tillgång till en tillfredsställande kommersiell och offentlig service är av avgörande betydelse för möjligheterna att bo och verka i hela landet. En god servicenivå är betydelsefull och viktig både för enskilda medborgare och för företagen. Servicenivån påverkar i hög grad företagens möjligheter att bedriva verksamhet och indirekt möjligheterna att kunna rekrytera och trygga sin arbetskraftsförsörjning. En god servicenivå kan alltså inte enbart ses som en rättvisefråga utan är också avgörande för tillväxtförutsättningar och sysselsättning och för att alla delar av landet ska kunna bidra till den gemensamma tillväxten och välfärden.

5.7.1 Mot en modern och sammanhållen förvaltning

Projektet VISAM (Vi samverkar för nytta och effektivitet) bedrev under två år ett innovativt projekt med syfte att utveckla, pröva och etablera samverkansformer för statlig service. Bl.a. Norrbotten och Västerbotten ingick i projektet. De myndigheter som på regeringens uppdrag ingick i projektet var Arbetsmarknadsstyrelsen (AMS), Centrala Studiestödsnämnden (CSN), Försäkringskassan, Migrationsverket, Skatteverket, Tullverket och Statskontoret. Slutrapporten överlämnades i september 2005.

Erfarenheterna från projektet visade att samverkan ger bättre förutsättningar att upprätthålla statlig service i glesbygd. Genom modern teknik kan experter som finns på andra orter ge specialistservice utan att medborgare och företagare behöver ta sig långa sträckor. I projektet tittade man även på olika tekniker för medborgare och företag att komma i kontakt med det offentliga Sverige.

5.7.2 Samhällsservice på ett ställe

Som ett resultat av VISAM-projektet ”Fjärrservice i glesbygd” erbjuds medborgarna och företagarna i Norsjö kommun fjärrservice till statliga myndigheter, varav en del inte tidigare har funnits inom kommunens gränser. Det sker i en gemensam lokal med gemensamma öppettider. Norsjö kommun ser VISAM som en statlig åtgärd att förbättra glesbygdens ställning i landet och bättre balansera de inomregionala förhållandena och som ett intressant försök att effektivisera den statliga verksamheten och samtidigt skapa en verksam åtgärd för bibehållande av en nödvändig service i landets glesbygdskommuner.

Den framgångsrika samverkan mellan olika myndigheter som kännetecknade VISAM-projektet, speciellt i Norsjö i Norrbotten, planeras att få sin motsvarighet i flera andra kommuner i Västerbottens län. I projektet FORUM-Västerbotten medverkar samtliga kommuner inom Lappland och flera statliga aktörer. I det första steget, Genomförandeprojektet i Vilhelmina, är de medverkande aktörerna Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, Länsstyrelsen, Polisen, Skatteverket, Skogsstyrelsen, Statens Fastighetsverk, delar av Vilhelmina kommuns förvaltning samt CSN och KFM som fjärrmyndigheter. Alla aktörer ska finnas i en gemensam lokal. Tidigare

försök, t.ex. inom VISAM-projektet men också i andra sammanhang, har visat att samverkan genom att finnas i gemensamma lokaler skapar betydande mervärden i form av förlängda öppettider, förbättrad arbetsmiljö m.m.

5.7.3 Förvaltningssamverkan i glesbygd

Länsstyrelsen i Norrbottens län redovisade i maj 2006 regeringsuppdraget om förvaltningssamverkan i glesbygd. Uppdraget var att identifiera samverkansmöjligheter mellan statliga myndigheter, kommuner och landsting i glesbygdsområden och att aktivt initiera samverkan mellan dessa.

Enligt Länsstyrelsens slutsatser finns insikten om behovet av att utveckla samverkan mellan statliga myndigheter generellt, men i all synnerhet i glesbygdsområden. Det handlar om ett långsiktigt förändringsarbete som tar tid och som måste få ta tid. Arbetet kan dock enligt Länsstyrelsen påskyndas genom att riksdag och regering formulerar tydliga krav och förväntningar på myndigheterna och att detta görs samordnat och inte enbart myndighet för myndighet.

I utredningsarbetet har också tydligt framgått att det finns en mycket bred insikt, såväl hos kommuner som hos statliga myndigheter, om att det av flera skäl är både önskvärt och nödvändigt att utveckla samverkan vidare. På denna punkt skiljer sig erfarenheterna inte från vad andra utredningar funnit. Däremot kan man säga att generella insikter om behovet och önskvärdheten av att utveckla samverkan tydligt förstärks i den typ av glesbygdsområden som varit i fokus för utredningen. Här är – och blir successivtallt mera påtagligt - samverkan avgörande för att överhuvudtaget kunna tillhandahålla olika former av samhällsservice till medborgarna. Därför finns också en vilja att utveckla samverkan på allt fler områden.

Även om en del viktiga erfarenheter kan hämtas från andra delar av landet, liksom från andra länder, är det Länsstyrelsens bedömning att samverkan måste utvecklas genom ett arbete ”på plats”, dvs. av dem – kommuner eller statliga myndigheter – som direkt är berörda. Förhållanden skiljer sig åt så pass mycket från region till region att utvecklingsarbetet måste utgå från förutsättningarna i det enskilda fallet.

Att utveckla samverkan handlar om ett ständigt förändringsarbete där ansvaret i första hand ligger hos dem som är direkt berörda. Länsstyrelsen menar dock att det är angeläget att stimulera sådana processer som syftar till en utvecklad samverkan. Det är särskilt angeläget när det gäller glesbygdskommuner som var för sig är förhållandevis svaga samtidigt som behovet av samverkan är särskilt påtagligt där. Även för de statliga myndigheternas uppdrag innebär det särskilda utmaningar att utföra dem i glesbygdsområden. Det har inte varit möjligt att inom denna utrednings ram initiera några specifika samverkansinsatser utöver den stimulans som utredningsarbetet i sig, vilket aktivt har involverat både kommunerna och statliga myndigheter, har inneburit.

5.7.4 Kommunal verksamhet

Idag genomförs samverkan mellan kommuner inom en rad områden. Samverkan sker dock endast i mindre omfattning inom de kostnadskrävande välfärdsområdena dvs. inom förskola, skolbarnomsorg, grundskola, vård- och omsorg, individ- och familjeomsorg och rehabilitering. Att uppnå större stordriftsfördelar inom välfärdsområdet genom kommunal samverkan eller genom kommunsammanläggningar är begränsade p.g.a att dessa verksamheter till största del är geografiskt bundna och tillhandahålls där människor bor. Inom övriga verksamhetsområden finns det dock ändå ekonomiska incitament för kommunsammanläggningar även för glesbefolkade kommuner. Inom t.ex. personaladministration, IT-verksamhet, upphandling, politisk organisation, miljö, bygg och plan m.m. kan ekonomiskt utrymme frigöras samt ge möjligheter att omfördela resurser för kvalitetshöjning och för att dämpa kostnadsökningar.

Kommunerna i Lappland tar ekonomiskt ansvar för vissa frågor som i mer tätbebyggda områden och i storstäder ligger på andra aktörer eller på marknaden. Det kan vara kostnader för lärcentra, näringslivsfrågor, kultur, turism, flygplatser etc. Viss kompensation ges inom utjämningsystemet.

6 SAMVERKAN KRING VIRTUELL REGIONFÖRSTÖRING I LAPPLAND

6.1 SAMVERKAN MELLAN STATLIGA MYNDIGHETER

Någon tidigare samverkan mellan statliga myndigheter kring virtuell regionförstoring i Lappland har vi i arbetsgruppen inte funnit.

6.2 SAMVERKAN MELLAN NATIONELLA, REGIONALA OCH LOKALA AKTÖRER

6.2.1 IT Västerbotten – ett exempel

Politiker och tjänstemän i den offentliga sektorn i Västerbotten insåg tidigt utvecklingspotentialen i en god IT-infrastruktur. 1999 formulerades visionen att Västerbotten år 2005 är ett av de tre främsta länen i Sverige avseende IT-infrastruktur och dess användning inom områdena kunskap, kompetens och företagsutveckling. För att skapa bättre förutsättningar för en samordnad utbyggnad av IT-infrastrukturen tog länsstyrelsen i Västerbottens län initiativ till en regional kraftsamling. Länsstyrelsen i Västerbottens län var under åren 1999-2005 huvudman för en gemensam organisation, IT Västerbotten, med uppdrag att verka för hela länet och för samtliga berörda parter. Kommunförbundet Västerbotten är fr.o.m. 2006 huvudman för IT Västerbotten.

IT Västerbottens intressenter är:

- Umeå universitet
- Västerbottens läns landsting
- Länsstyrelsen i Västerbottens län
- Näringslivet i Västerbottens län
- Kommunerna i Västerbottens län

IT Västerbottens arbete har inriktas mot projekt och verksamhet som parterna i Tillväxtprogrammets anda beslutar genomföra och med särskilt fokus på uppbyggnad av infrastruktur, kompetens och tjänsteutbud. IT Västerbotten har sedan 1999 bl.a:

- Initierat och genomfört ramprogrammen Ettan och Tvåan för utbyggnad av länets fysiska bredbandsnät.
- Initierat och genomfört projekt Ettan.kompetens och FemEttan vars syfte har varit att höja kompetensen hos företag.
- Aktivt deltagit i IT-samarbetet inom Barentsregionen.
- Aktivt deltagit i projektgrupp i Länsamverkan bredband, där landets länsstyrelser samverkar när det gäller bredbandsuppbyggnad.
- Ansvarat för bredbandsutbyggnaden till biltestanläggningar inom biltestregionen i norra Norrlands inland (Norrbottnen och Västerbotten).
- Initierat och genomfört täckningsmätning av GSM-nät i Västerbotten.
- På uppdrag av länsstyrelserna i Norr- och Västerbotten samt organisationen Swedish Winter test Region genomfört förstudie över mobilnätstäckningen inom biltestregionen.
- Initierat och lett samarbetsprojekt mellan regionerna Helgeland i Norge, Västerbotten i Sverige och Österbotten i Finland.

- Informerat och marknadsfört länet utifrån IT Västerbottens verksamhetsområden.

Länsstyrelsens initiativ till bildandet av en gemensam organisation har stärkt förutsättningarna att samordna verksamheter främst mellan olika kommuner men även mot olika statliga myndigheter samt vid upphandling av privata operatörer, leverantörer och entreprenörer.

6.2.2 Uppföljning av regionala tillväxtprogram

Uppföljningen av 2005 års tillväxtprogram⁶ visar att samordningen av tillväxtarbetet mellan aktörer på regional och nationell nivå fortfarande är svagt utvecklad. De nationella myndigheterna anser att de uppdrag och de resurser som tilldelats i regleringsbrev är otydliga eller otillräckliga. Då staten är en av huvudfinansiärerna i det regionala utvecklingsarbetet är Nuteks rekommendation att det är viktigt att regeringen gör tydligare beställningar och ställer tydligare krav på myndigheternas medverkan.

Ett flertal myndigheter anser att de har klara resursbrister eller problem med att prioritera utvecklingsinsatser för att kunna medverka i arbetet med de regionala tillväxtprogrammen på ett tillräckligt bra sätt. Begränsande faktorer som förs fram av flera myndigheter är att deras anslag och regleringsbrev inte medger att programarbetet prioriteras. Flera myndigheter uttrycker att de inte upplever sig efterfrågade eller att de inte blivit inbjudna till programarbetet.

En sammantagen slutsats blir därför att både myndigheterna och regionföreträdarna behöver utveckla delvis nya arbetssätt för att bland annat försöka se de gemensamma problemen. Det är då viktigt att inte enbart se problemen som resursproblem, utan i stället försöka komma fram till hur man kan hitta gemensamma samverkanslösningar. Ett viktigt argument är naturligtvis att ett ökat deltagande i de regionala processerna även ger myndigheterna ökade möjligheter att uppnå sina mål.

6.3 EXEMPEL UR VERKLIGHETEN

6.3.1 God fysisk och virtuell tillgänglighet är en förutsättning till fungerande basfunktioner och möjlighet till distansarbete i glesa regioner

Ökad tillgänglighet är en grundförutsättning för att utveckla en attraktiv och konkurrenskraftig region. Ovan beskrivna exempel på affärsinvestering och utvecklingsprojekt har blivit möjliga att genomföra tack vare den förbättrade infrastrukturen.

Väl utbyggda och fungerande kommunikationer avseende transporter och informations- och kommunikationsteknik (IKT) är en samhällelig grundförutsättning för fungerande basfunktioner.

Övre Norrlands förutsättningar med långa avstånd, kallt klimat och extremt glest befolkade områden i inland och fjälltrakter innebär att särskilda insatser krävs för att öka tillgängligheten. Territoriellt handlar det om hur olika platser transportmässigt kopplas till varandra, men även att finna nya länkar som tillvaratar variationen mellan stora och mindre orter samt orter med olika näringsstruktur. Virtuellt handlar det om att utveckla robusta och tillgängliga elektroniska kommunikationer för digitala tjänster som gör det möjligt att leva, arbeta och studera på distans.

6.3.2 Infrastrukturinsatser och utvecklingsprojekt som sammanhängande delar i en strategisk utvecklingskedja i glesa gränsområden i norr

I Västerbottens inland finns exempel på ett antal insatser som tillsammans bildar en kedja av sammanhållna regional utveckling. I samband med det första regionala tillväxtavtalet/programmet år 2000 genomfördes en regional kraftsamling för att utveckla turismen i Hemavan-Tärnaby. Brister i datakommunikationen, vägsystemet och flygfältskapacitet medförde betydande hinder för näringslivets och turismens utveckling på

⁶ ”På väg mot fler starka regioner?”, Nutek Infor: 096-2006

bägge sidor gränsen. Med tillväxtavtalet/programmet som stöd har en rad sammankopplade insatser genomförts.

Exempel på genomförda kompletterande infrastrukturinsatser:

- Utbyggnad av Hemavans flygplats.
- Byggandet av vägtunnel mellan Umskaret och Tverråneset.
- Statens satsning på bredbandsnät i glesbygd.
- Umskardslänken - fiberförbindelse mellan Mo i Rana i Norge och Hemavan i Sverige.

Genomförda investeringar i infrastruktur har regionförstörande effekter, vilket skapar möjlighet till bättre utvecklingsprojekt och företagsinvesteringar. Exempel på företags- och projektinsatser:

- Strömma Turism & Sjöfart AB:s etablering och investering i Hemavan/Tärnaby.
- REG-IT projektet Tärnafjällen – bokning och utbildning.
- Interreg-projektet Crossmedia design Norr.

En samlad bedömning visar på att insatserna i infrastruktur och utvecklingsprojekt som kopplats samman i strategiska utvecklingskedjor, starkt bidragit till bättre funktionell koppling mellan Hemavan-Tärnaby och Mo i Rana i Norge.

6.3.2.1 Utbyggnad av Hemavans flygfält

Hemavans flygfält byggdes med hjälp av Vattenfall och de bergmassor som frigjordes i samband med byggandet av Klippens kraftverk. Arbetet resulterade i en flygplats mitt i Hemavan, nära liftar och boende, med en banlängd av 1 300 meter. Flygplatsen invigdes 1994. Av central betydelse för den fortsatta utvecklingen var satsningen på att förlänga den befintliga landningsbanan till 1 490 meter och att flygplatsen utrustades med instrumentering för start och landning. Totalt investerades över 35 miljoner kronor med medel från kommunen, landstinget, länsstyrelsen, staten och EU:s strukturfonder Mål 1 Norra Norrland. Investeringarna skapade nya möjligheter för ett utvecklat direktflyg från Arlanda till Hemavans flygplats.

6.3.2.2 Umskarstunneln

Som en följd av extrema väderförhållanden vintertid på väg E 12 mellan Mo i Rana och gränsen mot Sverige har vägen byggts om vid Umskaret. En 3.670 meter lång tunnel har byggts genom Umskaret samt nya vägsträckningar på bägge sidor av tunneln. Hela projektet kostnadsberäknades till 243 miljoner NOK. Statens Vegvesen har varit byggherre och tunneln invigdes hösten 2006. Kompletterande insatser har genomförts utmed E 12, bland annat har sidoterrängen har bearbetats på delar av sträckan och vägen breddats vid Rauvassåsen, del söder om Rauvatnet samt vid Umbukta. Bland förarbetena till tunnelbygget finns bland annat projektet ”MittSkandia Tvärkommunikationer”, vilken syftade till att utveckla kommunikationerna ”på tvären” över Skandinavien mitt, Helgeland – Västerbotten – Kvarken. Projektet delfinansierades av EU-programmet Interreg IIIA Kvarken –MittSkandia samt Interregmedel i Norge. Tack vara tunnelprojektet och flygplatsutbyggnaden förbättras tillgängligheten till/från Mo i Rana i Norge, vilket medför regionförstöringseffekter för hela gränsområdet.

6.3.2.3 Statlig satsning på bredbandsnät i glesbygd

För att främja utbyggnad av infrastruktur för informationsteknik som prioriterats av regional- och näringspolitiska skäl har regeringen beslutat att stöd kan utgå till kommuner som bedriver projekt för att anlägga telenät. Med hjälp av det statliga stödet har idag drygt 90 procent av befolkningen i Övre Norrland tillgång till bredband. Ett fiberbaserat regionnät har byggts som

binder samman alla kommuner till en sammanhängande IT-infrastruktur. Storumans kommun har nyttjat det statliga stödet till att anlägga fibernät till orterna Hemavan och Tärnaby.

Ett antal öst-västliga kopplingar har etablerats till nät i både Norge och Finland. Ett delresultat av projektet "IT3" är initiativet till en gemensam bredbandsinsats, med syfte att fullfölja tanken på en "digital bro" mellan Österbotten-Västerbotten och Helgeland. Initiativet har resulterat i projekt "Umskarslänken" genomförs med medfinansiering från programmet Interreg IIIA Kvarken-MittSkandia. Syftet är att anlägga en fiberkabelsförbindelse mellan Mo i Rana i Norge och Hemavan i Sverige. Förbindelsen ska vara byggd och driftsatt 2007-01-01. Arbetet att förlägga kabeln samplanerades och genomfördes tillsammans med väg- och tunnelbygget mellan Umskaret och Tverråneset.

Framtida insatser kan behövas för att skapa gemensamt kapacitetsutnyttjande samt för att skapa tillgång till gränsöverskridande IKT-tjänster.

6.3.2.4 Företagsutveckling i fjällområdet

En viktig samarbetspartner för att utveckla Hemavan-Tärnaby är Strömma Turism & Sjöfart AB som sedan 1998 förvärvat ett antal hotell-, restaurang- och alpinanläggningar däribland Hemavans Högfjällshotell och liftsystemen i Hemavan och Tärnaby. En uttalad förutsättning till etableringen var anläggningarnas tillgänglighet till flygplatsen i Hemavan samt tillgängligheten till bredband. Strömma har genomfört kraftfulla investeringar i Hemavan-Tärnaby vilka medfinansieras med ett regionalpolitiskt stöd på 8 Mkr.

6.3.2.5 Crossmedia Design Norr

Projektet "Crossmedia Design Norr" syftar till att skapa en stark innovationsmiljö som bidrar till ökad tillväxt bland småföretag i MittSkandia-regionen. För att erbjuda kompetensutveckling och en avancerad utvecklingsmiljö för företagare, eller gränsöverskridande projekt, kommer projektet att investera i studiomiljöer inom crossmedia design. Bland annat kommer avancerad AVID-utrustning (Advancement via individual determination) att installeras i Hemavan. Vidare kommer programvara och kringutrustning att införskaffas till en stödpunkt i Helgeland. Under projektperioden kommer en framtida utbildningsplan för ett magisterprogram tas fram med inriktning mot crossmedia design

Crossmedia design åsyftar det samlingsbegrepp som avser det paradigmskifte där våra digitala medier konvergerar med varandra. Branscher som TV, film, reklam, Internet, mobiltelefoni och dataspelsområdet börjar samarbeta och utvecklar nya produkter och tjänster. De nordiska länderna har en framskjuten position, med var för sig avancerad forskning, och med många små- och medelstora företag knutna till olika områden inom digital medieproduktion.

6.3.2.6 REG-IT projekt

Under 2003 genomfördes ett litet pilotprojekt i Tärnaby med namnet "Tärnafjällen – Bokning och utbildning", inom ramen för Nuteks REG-IT program. Programmet riktade sig till företag inom stödområde A, i syfte att ge dem möjlighet att affärsutveckla sitt företag eller samverka i företagsnätverk/kluster med stöd av informationsteknik.

Projektmålet var att skapa affärsnytta för företagen i området genom att göra destination Tärnaby-Hemavan mer bokningsbar för marknaden avseende sommarturism.

Bokningslösningen integrerades med ett utbildningsstöd som kan nyttjas av företagen. Anläggningarna kan beställa skraddarsydda fördjupningsutbildningar.

Genomförandet uppdelades i fyra delmoment: destinationsutbildning, skapande av ett gemensamt bokningssystem, utbildning av företagen i det gemensamma bokningssystemet samt informationsspridning och marknadsföring. I projektet deltog 22 företag med Tärnafjällen PR-förening som projektägare.

Från start har marknadsplatsen funnits tillgänglig som särskild valmöjlighet på Turistbyråns hemsida. Senare har flera företag på sina webbplatser länkat till marknadsplatsen.

